

УДК 316.324 (47)

ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ В ГЛОБАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ: ФІЛОСОФІЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

THE ECONOMY OF UKRAINE IN GLOBAL SPACE: THE PHYLOSOPHY OF ECONOMIC DEVELOPMENT

Марія Йосипівна ДМИТРЕНКО

кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Черкаського інституту банківської справи

Університету банківської справи НБУ (м. Київ)

E-mail: social@cibs.ck.ua

Maria Y. DMYTRENKO

PhD in Philosophy, Associate Professor, Chair of Social Sciences and Humanities Department, Cherkasy Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

Микола Миколайович СВІЧИНСЬКИЙ

кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії

Черкаського інституту банківської справи

Університету банківської справи НБУ (м. Київ)

E-mail: economy@cibs.ck.ua

Mykola M. SVICHYNSKY

PhD in Economics, Associate Professor of Economics Department, Cherkasy Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

Анотація. На основі аналізу основних соціально-економічних показників розвитку України окреслено її становище в глобальній економіці. Показано, що забезпечення ефективного функціонування індикаторів економіки потребує нової філософії економічного розвитку.

Summary. On the basis of analysis of the main socio and economic indexes of Ukraine's development its position is outlined in the global economy. It is shown that ensuring of the effective functioning of economic indicators requires new philosophy of economic development.

Ключові слова: *економічна криза, економіка України, аграрний потенціал, модернізація, інновації, інвестування, банківський регулятор, ринкові інструменти, розподільчі відносини.*

Keywords: *economic crisis, the economy of Ukraine, agrarian potential, modernization, innovations, investment, bank regulator, market instruments, distributive relations.*

Постановка проблеми. Глобальна економіка після фінансової та економічної кризи 2008-2009 років увійшла в період кардинальних змін, результат яких сьогодні не можна передбачити. І це вимагає від кожної країни визначитися зі своїми відповідями на найбільш принципові питання. Україна не є винятком. Вивченню причин фінансово-економічної кризи та напрямків розв'язання проблем, які вона зумовила, присвячено багато наукових праць. Однак з урахуванням того, що в Україні дотепер наслідки кризи не мінімізовані, пошук її подолання є актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблемам пошуку посткризової філософії економічного розвитку України присвячено низку праць економістів-дослідників: Барановського О. І., Боброва Є. А., Вахненка Т. П., Гавреги О. В., Кушнірука Б., Михайлюка Ю. І. Ми не претендуємо на всебічний погляд чи висловлення критичних оцінок їхнього доробку, бо кожний учений має власну думку.

Мета статті. Проаналізувати реальні факти та дослідження вчених-економістів і розкрити суть філософії економічного розвитку України як шляху виходу із соціально-економічної кризи.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Не претендуючи на глибокий аналіз всього спектру проблем посткризової економіки України, обмежимося спробою розгляду, без «фарб Рембрандта», нинішніх реалій її соціально-економічного становища та місця в глобальній економіці. Наша країна одна з тих, що найбільше постраждали від світової фінансово-економічної кризи. Як зазначено в Меморандумі про економічну та фінансову політику «Україна зазнала тяжкого удару від глобальної кризи, опинившись в одній із найскрутніших ситуацій рецесії в Європі. Скорочення темпів економіки стало відбитком різкого погіршення зовнішньої кон'юнктури, що спричинило значне скорочення експорту, відтік капіталу, різне знецінення гривні та ажіотажний відтік депозитів з банківської системи. Вплив цих зовнішніх шоків був помножений на вже існуючі проблеми в економіці та фінансовій сфері – зокрема, залежність від імпорту енергоносіїв, слабку диверсифікацію експорту та широку доларизацію пасивів приватного сектору. Хоча завдяки суттєвому скороченню внутрішнього попиту дефіцит поточного рахунку різко скоротився до одного відсотка ВВП, більш слабкі потоки прямих іноземних інвестицій та значні відтоки капіталу, спричинені низьким рівнем довіри, призвели до суттєвого дефіциту платіжного балансу і зниження чистих міжнародних резервів [1].

Лише півтора року після початку кризи економіка почала демонструвати позитивні тенденції. Здавалося б, можна зробити висновок про подолання кризових явищ. Та не все так райдужно: щорічний приріст на такі відсотки, враховуючи обвал вітчизняної економіки у 2009 році, є всього лише відновленням позицій, втрачених під час кризи не раніше 2012-2013 років. Країна могла б мати зростання ВВП на рівні 7 – 8% [2, с.1]. Але чинники, за рахунок яких можна досягнути позитивних зрушень, не надають впевненості на майбутнє. Фундаментальні слабкості вітчизняної економіки є очевидними. Це низький ступінь диверсифікації економіки. Структура промислового виробництва за останні роки принципово так і не змінилася. До цього слід додати зовнішню торгівлю, структура якої теж не змінилася, наслідком чого є від'ємне сальдо – більше ніж 8,1 млрд дол. [3, с.6].

Досягти приросту економіки і позитивного сальдо зовнішньоторговельного балансу можна лише спираючись на внутрішні ресурси. Відсутність їх кореляції зі структурою кінцевого споживання призводить до стагнації внутрішнього ринку, що є вразливою стороною вітчизняної економіки. Так, внутрішній ринок в

Україні поглинає трохи більше ніж 40% ВВП, тоді як у Польщі у докризовому 2007 році – 59,2%, Росії – 69,6%, Туреччині – 78,1% [4, с.528].

З урахуванням тієї обставини, що в найближчі роки у розвинених економік дуже обмежені ресурси, і від них не можна чекати значних темпів зростання, Україна має всі шанси перетворитися на нову точку зростання на карті Європи. У поточному році, за прогнозами МВФ, економічне зростання в Україні, в порівнянні зі зростанням країн еврозони, становитиме 5% і відповідно – 1,4 – 1,8%. Виглядає ніби непогано. Але відмінність в якості цього зростання колосальна.

Економіка продовжує, як і за радянських часів, орієнтуватися на державу як центр можливої мобілізації, але ігнорує пересічних громадян як джерело національного багатства. Ринок «за старим звичаєм» регулюється адміністративними заходами, а влада, імітуючи намагання зберегти соціальний і кон'юнктурний баланс, фактично заморожує реформу ринкової інфраструктури. Виникає питання стратегічного характеру: чи це сприяє покращенню управління національною економікою? Важливо пам'ятати не лише про «провали ринку», але і про «провали політики» [5, с.168]. Зрозуміло, що жодних модернізаційних імпульсів із цих імітацій витягнути не можна. Відповіддю на всі ці виклики мають стати системні реформи, без яких друга хвиля кризи є лише питанням часу, незалежно від того, як розвивається глобальна економіка.

В непростих умовах глобальної конкуренції очевидна необхідність здійснення радикальних опцій модернізації країни, яка передбачає три взаємопов'язані завдання. Перше, – це модернізація держави як інституту, тому що наша держава як інститут є неефективна з багатьох точок зору. Не можна проводити модернізацію за допомогою того, що також потребує модернізації. Друге – необхідно модернізувати економічну політику, адже це не тільки реформи, а й реакція на виклики, які формуються глобальною економікою, кризовими явищами. І третє – це модернізація технологічної сфери (технологічна модернізація виробничих потужностей). Те, що ми маємо сьогодні в плані виробничого апарату, – це все застаріле, тому важко очікувати на нову якість економічного зростання. Тому прогнозовані на 2012 рік зростання ВВП у 5%, дефіцит бюджету менше ніж 2%, інфляція в «нереалістичних параметрах» – 7,9% виглядають малореальними, а тим більше в умовах можливої рецесії світової економіки.

Україні необхідно знайти своє місце в посткризовій глобальній економіці і, використовуючи свої конкурентні перева-

ги, провести правильне позиціонування в створенні сприятливих умов для інвестора. Відсутність інвестиційних ресурсів призвела до вкрай повільного впровадження новітніх технологій. Як наслідок, посилюється дрейф країни до неефективної сировинної моделі економіки. Близько 70% експорту складають сировина і сільгосппродукція: сталь, метали, хімікати, зерно і соняшник. У поточному році частка сировини з низьким рівнем переробки зросла ще на 16%. Країна практично не виробляє готову продукцію, конкурентну на внутрішньому і зовнішньому ринках. Це проявляється у зменшенні інвестиційного потенціалу міжнародного капіталу та недовірі іноземних інвесторів, що провокуватиме економічну рецесію і сприятиме збереженню стану невиходу з кризи.

Безперервний приплив іноземних інвестицій у вітчизняну економіку – ключ до її модернізації. Прямі іноземні інвестиції – це не тільки і навіть не стільки фінансовий ресурс, а й нові технології, обладнання, ноу-хау, маркетингові стратегії тощо. На зміну коротким спекулятивним вкладенням з офшорів мають прийти довгострокові інвестиції в промисловість, сільське господарство, інфраструктуру. Нарощування частки високотехнологічних виробництв підвищить загальну конкурентоспроможність вітчизняної економіки.

Наразі всі провідні держави ведуть жорстку конкуренцію за інвестиційні потоки, переспрямовуючи їх у свої економіки. Тільки 2010 року світові прямі іноземні інвестиції склали майже 1,1 трлн дол. Ринки, що розвиваються змогли залучити близько половини цієї суми. А Україна, яка практично на чверть збільшила їх приплив у 2010 році порівняно з 2009-м, задовольнилася лише 5,8 млрд [6, с.7]. Причиною тому є зниження індексу привабливості бізнес-клімату, який за розрахунками європейської бізнес асоціації (ЄБА) опустився до рівня 2,56 за п'ятибальною шкалою, проти 3,39 на початку 2011 року [7, с. 7]. Для того, щоб ефективно включитися в цей процес, інвестування в країні має стати комфортнішим, ніж у найближчих конкурентів. Задля цього влада повинна здійснити кардинальні реформи – дерегуляцію, боротьбу з корупцією, модернізацію інфраструктури, розвиток фінансового ринку.

Саме за логікою: від стабілізації до зміщення акцентів у бік модернізації чинників економічного зростання, яке, у свою чергу, ґрунтуватиметься на створених державою умовах для підвищення рівня та якості життя громадян, позитивних структурних зрушень, підвищення національної конкурентоспроможності, повинна формуватися посткризова філософія трансформації економіки,

її вектори.

За умов, що однією з причин світової кризи є галопуюча продовольча проблема, вирішення якої виразно матеріалізується на горизонті найближчих десятиліть, наша країна, на що вказують світові тенденції, може посилити свої зовнішньополітичні позиції й отримати стійкий імпульс для розвитку свого агросектору. Це дозволить їй вийти у світові лідери, стати годувальницею якщо не всього світу, то принаймні Європи.

Аграрному світовому ринку, де постійно зростають і попит і ціни, а продовольчий кошик переформатується на користь висококалорійних продуктів, у тому числі м'яса і молока, потрібно дедалі більше фуражного зерна. За даними Фонду Блейзера в Україні, виробництво і вжиток зерна у світі за останнє десятиліття збільшилися на 20%, але його кінцеві перехідні запаси, що є одним з головних показників продовольчої безпеки, істотно зменшилися – з 31,3% до 21,1% річного вжитку. За таких обставин продовольча і сільськогосподарська організація ООН має серйозні надії на Україну, яка в найближче десятиліття може бути потужною сільськогосподарською державою. Якщо довести врожайність наших чорноземів до середнього рівня європейських країн, то цілком реально збирати мінімум 70 мільйонів тонн зерна на рік.

Але прискорені темпи розвитку в аграрному секторі економіки країни неможливо забезпечити без адекватної добре продуманої та організованої державної інвестиційної та кредитної політики. Тож потрібне нагальне виконання в повному обсязі владними інституціями законів «Про основні засади аграрної політики до 2020 року» та «Про підтримку сільського господарства» (діє з 1 січня 2005 року). Адже розвиток аграрного виробництва створює умови для нарощування потенціалу суміжних галузей, що мають високу додану вартість: машинобудування, металургії, харчової та хімічної промисловості, ПЕК, будівництва і транспорту, інфраструктури, науки, сектору, агропослуг та збільшення робочих місць у країні на кілька мільйонів. На жаль, при величезному потенціалі аграрного сектору (рілля займає 54% території країни, в сільгоспобігу – 71%) частка сільгосппродукції становить менше 7% у ВВП країни.

Підхід до аграріїв на кшталт «ім і так вистачить» нічого хорошого країні не приносить. Варто лише згадати епопею з запровадженням-відміною державою в поточному маркетинговому році монополії на експорт зерна. За даними аналітиків проекту «АгроЕфективність», держава в такий спосіб забрала в аграріїв 250-300 грн від ціни реалізації у вигляді мита на кожній з 3

млн експортованих тонн зернових. У результаті дохідність виробництва зерна в Україні знизилася з 19 до 9%. Виробникам взагалі стає не вигідно займатися зерновими культурами, а тому вони просто намагатимуться скорочувати площі під них.

Цілком очевидною є «результативність» інвестицій, якщо розділити їх на 25 областей, як і «ефективність» держпідтримки села. При цьому катастрофічний стан сільгосптехніки, 80% якої потребує заміни через зношеність, призводить до колосальних втрат 15-20% зернових: у полі залишається 8-12 млрд гривень [8, с. 9]. Втратами аграріїв буде й невідшкодування ПДВ зернотрейдером на суму 12 мільярдів гривень, що закладене до нового Податкового кодексу. Невідшкодування ПДВ зерна позбавляє грошового ресурсу, який би дав змогу аграріям провести належним чином осінньо-польові роботи, витрати на які зросли на 30-40%. Внаслідок таких дій на межі виживання перебуває близько 15% дрібних фермерських господарств країни [9, с. 5].

І все це на тлі того, що ООН визначила Україну однією з чотирьох держав, які рятуватимуть світ від продовольчої кризи. Вдумаймося: лише Україна здатна врятувати від голодної смерті 1,5 мільярда людей планети і при цьому ще й заробити чималі гроші. Це серйозний сигнал «реформаторам»: модернізуйте аграрне виробництво – і воно нагодує Україну і світ. Влада ж замість модернізації управління агропромисловим сектором у ручному режимі. За три останні роки бюджет через соціальне донорство – тобто ручне державне регулювання – відняв у аграріїв 77,4 мільярда гривень, або 11,8% загального валового виробництва продукції.

Чи не доречніше було б закрити бюджетні дірки шляхом обкладання митом експорт металу або хімічної продукції. Підрахунки показують, щоб повернути у бюджет втрачені мільярди гривень, вистачить 0,42% експортного мита на метал, що абсолютно не вдарить по металургійній галузі на відміну від аграрної. Міжнародна аудиторська компанія «Ernst & Young» відзначає, що щорічні втрати України від несплати податків у металургійному комплексі становлять 40-55 мільярдів гривень. Стає незрозумілим, чому кошти, які залишаються поза межами країни і не надходять у бюджет, мають компенсувати аграрії. За таких дій влади проблему продовольчої безпеки України та внеску її величезного аграрного потенціалу у продовольчий кошик світу «розв'язати» можна хіба що теоретично, а не на практиці. До речі, як і закріпитися в ролі провідного гравця на світовому аграрному ринку. Адже хліб – це наша нафта.

У добу науково-технічного прогресу, яку

ще називають добою інформації та науки, першочергове значення в подоланні кризи набувають інновації. Загальновідомо, що зростання економіки має певну межу, попри навіть інвестиції, які через певний час стають неефективними. Подоланню цієї межі будуть сприяти лише розробки та застосування нових виробничих технологій, поява нових методів і форм організації та менеджменту бізнесу заснованого на інноваціях.

Посткризовий етап трансформаційних перетворень України організаційно пов'язаний з інноваційною складовою формування економічного розвитку. Можливості збільшення випуску продукції і послуг за рахунок залучення в економічний обіг нових ресурсів стають обмеженішими. Вирішального значення для економічної динаміки набуває перехід економіки на інноваційну модель економічного зростання. Її пріоритетність вважається панівною ідеологією сучасної глобальної економіки.

Наука та інновації отримали визнання як критичні чинники економічного розвитку і національної конкурентноздатності. Розвинені країни вже давно створили свої інноваційні моделі й послідовно їх розвивають. Поняття «інноваційна модель» розглядається ними як поєднання трьох складових: науки, освіти та наукоємного виробництва, яке передбачає реалізацію інновацій. Державна підтримка зазначеного сегменту економічного розвитку у цих країнах забезпечує за рахунок впровадження нових технологій близько 90 % приросту валового продукту.

Україна має певний досвід щодо впровадження зазначеної моделі економічного розвитку, який можна констатувати як досвід спроб і помилок. До здобуття незалежності країна мала потужний науковий потенціал європейського рівня, виділяючи на потреби науки і технологій близько 3% ВВП – рекордний показник на ті часи. Вже у 1996 році кількість працівників, задіяних у виконанні НДДКР, скоротилася вдвічі, а сукупний рівень фінансування науки впав до 1% ВВП. У 2009 році штат науковців зменшився ще на половину, а вливання в науку становили лише 0,85% ВВП. При цьому бюджетні видатки на науку з 1991 року не перевищували 0,4% при законодавчо визначеному мінімумі 1,7% ВВП. Наразі в країні спостерігається різке скорочення технологічних парків, інноваційних центрів, бізнес-інкубаторів, скорочення державного фінансування науково-технічної сфери. Незважаючи на вагомий науковий та промисловий потенціал, фактично не сформовано необхідних для прогресу інноваційних структур. Лише окремі технологічні парки реалізують інноваційні проекти за

стратегічними пріоритетними напрямками інноваційної діяльності, не маючи при цьому фінансової підтримки держави. Недостатньо реалізується освітній та науковий потенціал, насамперед, вищих навчальних закладів у сфері високих технологій. Четверта в світі кількість сертифікованих програмістів, потужний інтелектуальний ресурс використовується як завгодно, тільки не в національних інтересах. Як наслідок, науково-технічна сфера перебуває у занепаді. В Україні продукції, яка належить до 5-го технологічного укладу, випускається лише 4 %, тоді як 3-й технологічний уклад складає майже 58 %, а 4-й – 38 %. Частка високотехнологічної продукції в структурі ВВП становить менше 1 %.

В останні роки на науку і науково-технічні роботи державою витрачалося лише 1,2 %, з них із держбюджету – всього 0,4 %, що на порядок менше, ніж у розвинених країнах. Для промисловості ці показники мають ще нижчі значення – 0,56 і 0,08 % відповідно. Інноваційну діяльність нині здійснює лише кожне десяте підприємство, тоді як у розвинених країнах частка інноваційно-активних підприємств сягає 70% [4, с. 528]. Останній показник – орієнтир і для української економіки, інакше неможливо досягти мети: упродовж десяти років вивести державу до двадцяти держав-лідерів.

Передумовою цього є повернення державі активної ролі в ринковій економіці. Адже ринок підпорядкований законом максимізації прибутку, а тому бізнес відмовляється вкладати кошти в інновації, побоюючись ризику. У жодній країні світу бізнес не був локомотивом інноваційного розвитку без спеціальних зусиль держави, яка виступала головним замовником інновацій та високих технологій. Лише держава, яка орієнтована на збільшення сукупного суспільного блага, може задати інноваційний вектор розвитку національної економіки загалом, а не окремих компаній. Адаптація інноваційної системи України до умов глобалізації, підвищення її конкурентоспроможності, а також переорієнтація системи продукування інновацій на ринковий попит і споживача повинні бути пріоритетом.

Мова може йти про створення сприятливих умов для розвитку сучасних галузей інформаційних технологій. Нинішній стан українського ІТ-сектору дозволяє лідирувати в списку найперспективніших галузей щонайменше десять років. Наразі у цій сфері працює близько двох тисяч компаній і зайнято близько сорока тисяч працівників, а річний обсяг експорту програмної продукції та послуг становить понад 1 млрд дол. США.

Стан світового ринку та конкурентні переваги України створюють хороші стартові умови

для економічного прориву в цій галузі. Проте щоб не втрачати ці переваги і побачити через 5-6 років новітні ІТ-технології в бюджеті – потрібно закладати кошти на такі довгострокові завдання. Держава має інвестувати в ризиковані, але інноваційно перспективні проекти на партнерських умовах разом з приватним бізнесом, зокрема, з комерційними банками.

Тож щоб забезпечити реалізацію інноваційного вектора філософії модернізації економіки України, необхідно вжити низку заходів. До них слід віднести: розроблення програми розвитку національної інноваційної системи, в якій передбачити шляхи інтеграції системи освіти, науково-технологічної сфери та промисловості навколо виробництва високотехнологічної продукції, де мають бути визначені основні пріоритети інноваційної моделі розвитку; удосконалення законодавчої бази функціонування інноваційної сфери, через внесення змін в існуючі закони, які будуть спрямовані на формування пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності; захист прав інтелектуальної власності; залучення венчурних інвестицій до фінансування інноваційної діяльності; створення корпоративних навчально-наукових структур; забезпечення пільгового режиму реалізації інноваційних проектів.

Надзвичайно важливою у забезпеченні стабільності фінансової системи держави та мінімізації впливу на вітчизняну економіку негативних тенденцій міжнародних фінансових ринків є власне як її діяльність так і інституційних регуляторів.

Україна, яка, безсумнівно, є частиною глобальної фінансової інфраструктури, також повинна враховувати усі наявні і можливо майбутні ризики. Перш за все, необхідно зробити правильні висновки з кризи 2008 року та об'єктивно оцінити сьогоденну ситуацію.

Серед заходів НБУ зі стабілізації економіки у середньо – та довгостроковій перспективі мусить бути проведення скоординованої політики, спрямованої на забезпечення економічного зростання, відпрацювання заходів щодо посилення кредитних операцій банками.

Монетарна стабільність та зростання ВВП і промислового виробництва забезпечують умови для прискорення цих операцій. Трансформаційні процеси посткризової української економіки повинні базуватися на надійній основі кредитів. За наявності кредитного портфеля банків, що складає 781,4 млрд грн [10, с. 14], має відбуватися як зростання кредитування корпоративного сектору, так і нарощування кредитування бізнесу. Такий сценарій є типовим для відновлення після

кризи, проте швидкість його реалізації залежатиме виключно від інтенсивності кредитування, його банківських відсотків.

Сьогодні проблема не в тому, що немає кредитних коштів, а у відсотках банківських кредитів, котрі не влаштовують бізнесменів. Порівняймо Україну, Польщу і США. У США бізнесмен може взяти кредит під 2-3%, у Польщі – під 7-8%, в Україні – під 20-25% [11, с.10]. Різниця відчутна. Це і є головна причина того, що бізнес в Україні не може нормально працювати.

Не може бути виправданим і те, що банки, в умовах, коли є елементи зовнішніх ризиків, надають перевагу споживчому та валютному кредитуванню. Лише кредитні операції в економіку поживали б бізнес-середовище й позитивно вплинули на доходи населення, спричинили б зростання обсягу депозитів фізичних осіб та «оживили» внутрішній ринок, який в Україні за параметрами доданої вартості оцінюється у 67 млрд, тоді як у Чехії – 115 млрд дол., а у Польщі – 227 млрд дол. [4, с. 528].

Новахвиля споживчого кредитування викликає занепокоєння. З березня цього року банки щомісяця видавали нових споживчих кредитів на суму понад 8 млрд грн. Якщо перерахувати борги на всіх, це в середньому 200 грн кредитів на одного українця (враховуючи немовлят і пенсіонерів). На відміну від докризових часів тепер споживчі кредити активно пропонують небанківські та нефінансові установи (автосалони, великі мережі роздрібною торгівлі, інтернет-магазини), що не квапляться інформувати споживачів про їхні умови, оскільки формально кредитний договір не укладається. Тому правове поле стосовно споживача небанківських фінансових установ слід вирівняти, аби вивести його з такого правового вакууму. З цією метою Держфінпослуг необхідно прийняти відповідний нормативний акт.

Криза повинна навчити нове покоління уникати «кредитної» хвороби їхніх попередників і не йти в цей нестабільний час у боргове рабство. Сучасні фінансисти мають дотримуватись правила управління ризиками, проголошеного ще вавилонським царем Хаммурапі, згідно з яким, якщо будівельник звів будинок, що завалився й убив господаря то цей будівельник має бути страчений. Але сучасні банкіри отримують і надалі бонуси в часи кризи.

Відомо, що іноземна валюта не може бути законним платіжним засобом в Україні без спеціального дозволу НБУ. Тому регулятор повинен дати чіткий сигнал про заборону двосторонніх конверсійних операцій банків, як і те, що покладати банкірам великі надії на його участь в операціях з валютними свопами не

варто. Адже це може спровокувати подальшу, й так надмірну, доларизацію банківської системи. Зусилля банківського регулятора змістити центр ваги з валютного ринку на інший, у тому числі за рахунок скорочення довгої валютної позиції з 20 до 5%, не принесли очікуваного результату.

Покищо в Україні немає економічних проблем, які створили б обвал валютного ринку та різкого коливання гривні до курсу долара. Цьому сприяє, по-перше, проведення НБУ політики м'якого коливання курсу кілька років поспіль. Тож він в Україні зафіксований на такому рівні, як і п'ять років тому (зі змінами у 2-2,5%). По-друге, в будь-якому разі НБУ в силах утримати курс, оскільки на цей час є достатні валютні резерви. По-третє, рівень депозитів у національній валюті становить 52% і постійно зростає [2, с. 8]. Але події, що відбуваються в США та країнах євросони, зчиняють паніку на фінансових ринках, що сприяє певному ажіотажу навколо питання курсу долара в нашій країні.

Кроком на упередження негативним наслідкам, у разі другої хвилі кризи на світових валютних ринках, є впорядкування валютообмінних операцій. Введення в дію НБУ постанови № 278 одразу показало реальну картину попиту на валюту. Зник штучний тиск на гривню, викликаний не купівлею валюти для реальних потреб, а бажанням зберегти гроші під матрацом, бо надто багато пролунало заяв про девальвацію гривні. Саме це й спровокувало паніку серед вкладників. Тому жорсткі заходи щодо недопущення паніки (особливо це стосується спроб конвертувати гривневі вклади у долари), зростання гривневої ліквідності, недопущення спекуляції на валютному ринку, сприяє стабілізації валютного ринку. Проте при намаганні зробити прозорішими валютні операції банківський регулятор, при виконанні рекомендації FATF, не повинен обмежувати права пересічних українців на конвертацію національної валюти.

Через відсутність ринкових інструментів масового інвестування, для фінансової системи наразі актуальним є залучення грошового, так званого «матрацного», запасу населення у валюті. Він є дуже значним стратегічним фінансовим резервом, якого конче потребують підприємства, банки та й сама держава, для реалізації низки інвестиційних проектів.

Українці наразі зберігають поза банківською системою майже 70 млрд дол. [13, с. 5]. «Матрацний» спосіб зберігання грошей породжений високим рівнем недовіри до економічної політики влади та її якості. Показником цієї недовіри є історія високої інфляції в країні і, як наслідок, високих відсоткових ставок (вище, ніж за кредитами в

іноземній валюті), епізодів глибокої девальвації та вкоріненого процесу доларизації економіки. Дається в знаки й те, що за роки незалежності населення не навчилося ефективно управляти своїми фінансами. Фінансову неграмотність багатьох українців підтверджує те, що в країні мільйони осіб не мають банківського рахунку.

Залучення в банківську систему мільярдів доларів накопичених населенням, аби вони приносили прибутки їхнім власникам та загалом країні, не вимагає надмірних зусиль. Для цього необхідно проводити прагматичну та передбачувану макроекономічну політику, знижувати інфляцію, зменшувати бюджетний дефіцит, розвивати експортний потенціал, будувати передбачувану та стабільну податкову систему й не змінювати постійно закони розвитку економіки. Починання щодо реформування економіки та створення конкурентної економіки, заможного суспільства ще не мають того ефекту, який очікували. Виконавча влада продовжує «вручну» керувати економікою та вводити неринкові обмеження. Структурні реформи не стали основою її діяльності. Звідси крихкість макроекономічної стабільності.

У період після кризового становлення населення повернуло в банки 10 млрд дол. Повернути ж усі 70 млрд дол., за перелічених вище обставин, не вдасться. Однак при злагодженій роботі у супрязі влади та НБУ до половини цих заощаджень можна залучити протягом двох-трьох років у банки. Отримана сума – 35 млрд дол., – забезпечила б додатковий 5-6% щорічний приріст ВВП.

Усі зазначені проблеми щодо відповідності банківської системи для повноцінного розвитку економіки та її готовності до основних викликів на найближче майбутнє не вирішуються нагально, одномоментно.

Однак висновок очевидний: вітчизняним банкам швидше за все доведеться активно шукати нові бізнес-моделі управління та нові напрями діяльності, які могли б розширити їхню дохідну базу. Необхідно почати активно працювати над розвитком як існуючих, так і нових продуктів і послуг. До них можна віднести класичні кредитні лінії, факторинг, акредитиви і гарантії, довірче управління грошима клієнтів (яке ще потребує законодавчого врегулювання), VIP – банкінг, супровід і здійснення клієнтських операцій з цінними паперами, залучення фінансування і підтримка startup – проектів малого і середнього підприємництва. До речі, збільшення кількості супутніх операцій не підвищує ризиків банківської системи, оскільки більшість зазначених послуг надається за дорученням і за гроші клієнта. Крім того, врегулювання ситуації

МВФ теж сприяє економічному спокою, оскільки він є модератором довіри до макроекономічної політики, оцінки її адекватності. Адже, зрозуміло, неотримання чергових траншей змусить НБУ проводити жорсткішу монетарну політику, тобто обмежити кредитування бізнесу та населення, що позначиться на темпах розвитку економіки та життєвому рівні населення й може бути детонатором для нового витка кризи.

Матриця подолання негарздів у вітчизняному банківському секторі потребує його консолідації з метою підвищення капіталізації, формування довгострокової бази фондування, аби мати можливість вибудовувати тривалу лояльну політику стосовно підтримки своїх клієнтів. А це – і поява нових якісних позичальників, і активізація кредитування, і налагодження взаємодовірчих відносин між сторонами кредитної угоди тощо.

Неоліберально-монетаристська макроекономіка розвинених економік усі попередні десятиліття асоціювалася із економічним процвітанням та добробутом. Нині цю опору з-під її фундаменту вибито старими відносинами розподілу. Серйозним застереженням, яким стали протестні виступи, починаючи з Близького Сходу й закінчуючи Великою Британією, та наростання народного гніву в Китаї (а незабаром і в інших розвинених країнах і на інших ринках, що розвиваються). Навіть середній клас усього світу відчуває лещата падаючих доходів і можливостей.

Українців наразі у буденному житті також все більше хвилює купівельна спроможність власного гаманця й перспективи збереження (якого б не було, але досягнутого) добробуту. На перший погляд він виглядає навіть пристойним, якщо перебувати у «вітринно-виставковому» Києві й частково такому ж Донецьку. Певні зовнішні атрибути на зразок розкішних маєтків у передмістях, мобільних телефонів у школярів початкових класів, переповнених сучасними престижними автомобілями вулиць і магазинних вітрин із найдорожчими товарами взагалі можуть створити уявлення про процвітання. Водночас на тлі загальної неприхованої розкоші незначної частки громадян бачимо повну гамму тотальної бідності працюючих українців. Киянин і житель поліського чи прикарпатського села в соціальному вимірі різняться своїми рівнями життя настільки, що здається, ніби живуть в абсолютно різних країнах. А це ознака «дикого капіталізму» та результату хибної моделі стосунків бізнесу і влади, зокрема в оплаті праці найманих працівників, що є однією з найнижчої на континенті. Наприклад, середня зарплата, яку отримує штатний працівник Києва, становить 4056 грн, а у Тернопільській області – 1925 грн [10, с. 10].

Певним компенсатором в соціальному вирівнюванні може стати, зокрема, дієвий (!), а не квазі податок на житлову нерухомість, який наші державні мужі так і не спромоглися правильно відобразити у законодавчій базі. Введення в дію податку на нерухомість, як це, наприклад, зробили в Києві, є не зовсім вдалою спробою започаткування податку із багатих. Так, за підрахунками Dragon Capital, вартість квартири площею 130 кв м (1 кв. м коштує 1,5 тис. дол.), становитиме 195 тис. дол. А платня, яка буде стягуватися з 1 січня 2012 року, не перевищуватиме для цього помешкання 12 дол., тобто становитиме 0,006% вартості квартири. Чим як не сюрпризом бідних для багатих можна назвати таке соціальне «вирівнювання». Глобалізація з «людським обличчям» ставить на порядок денний нові принципи розподільчих відносин.

Про це не слід забувати, бо відсутність перспективи, наявності зримого і реального «соціального ліфта» вмикає механізм «десакралізації влади» [14, с. 7] і призводить, врешті-решт, до феномену, подібного «арабській весні» чи акцій спротиву «Осбору Wall Street» у США, гасло яких «99 % простого люду проти 1% корпоративних надбагатіїв».

Світова спільнота повинна готуватися до нового витка випробувань на фінансових ринках, нещодавно заявив президент Світового банку Роберт Зеллік. Тому всі країни починають вживати заходів щодо попередження можливих неприємностей. Україна – не виняток. Враховуючи це, влада і НБУ повинні розробити і почати впроваджувати програму протидії кризовим явищам в економіці й банківському секторі, який найтісніше пов'язаний із глобальним світом.

Які висновки випливають з усього сказаного стосовно України? По-перше, починати економічні реформи зі старими інститутами – це пастка системного «реалізму». Нині не час репетицій реформ. По-друге, вважати все, що стосується змін усередині системи, є реалістичнішим, ніж її трансформація – хибний меседж, який закладе основи нових соціально-економічних негараздів [15, с. 7].

Для виходу економіки України з кризи та протистояння другій її хвилі необхідно запровадити нову філософію економічного розвитку. Отже це:

- забезпечення соціально-економічного

розвитку України;

- спрямування фінансової та податкової політики на побудову ефективної економіки;
- бюджетні витрати не повинні перевищувати 30% ВВП;
- дефіцит держбюджету не повинен перевищувати 3% ВВП;
- сумарний державний борг не повинен перевищувати 40% ВВП;
- державні інвестиційні видатки повинні складати не менше 5% ВВП;
- модернізація держави як інституту, економічної політики та технологічної сфери;
- модернізація інфраструктури та базових галузей економіки;
- забезпечення зростання рівня життя громадян та виконання заходів з подолання та запобігання бідності;
- збереження та прискорення людського розвитку шляхом підвищення ефективності та забезпечення стабільності соціального захисту;
- заборона на збільшення кількості вже встановлених ліцензій, які гальмують розвиток бізнес-середовища та поліпшення інвестиційного клімату;
- заборона на створення нових державних регуляторів;
- заборона на державне регулювання цін на будь-які продукти чи послуги;
- заборона на володіння державою фінансовими посередницькими інститутами;
- детінізація економіки і доходів громадян;
- заборона на обмеження конвертованості національної валюти.

Висновки. Таким чином, буде досягнута синергія використання всіх наявних ресурсів для розбудови ще слабо підготовленої до складних ситуацій в нестабільних і мало прогнозованих реаліях сьогодення української економіки. При здійсненні модернізації у соціальному та економічному розвитку Україні є що запропонувати глобальній економіці. Знання у поєднанні із соціальним капіталом наразі створюють більші конкурентні переваги для окремих країн і регіонів, ніж їх природні ресурси. Національний прагматизм і правильна обрана та здійснена системна трансформація дозволять Україні відбутися як впливовому гравцю в посткризовій глобальній економіці.

Список використаних джерел

1. Азаров М. Україна – Меморандум про економічну та фінансову політику (16 липня 2010 року) / М. Азаров, Ф. Ярошенко, В. Стельмах. — К., 2010.
2. Райзер Мартін. Цитата дня // Урядовий кур'єр. – 27 вересня 2011 р. — №177. — С. 1.
3. Економіка України за січень-вересень 2011 року // Урядовий кур'єр. – 26 жовтня 2011р. — №

198. — С. 6.
4. Україна в 2010 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: Монографія / заг. ред. А.В. Єрмолаєва. — К. : НІСД. — 2010. — 528 с.
5. Бьюкенен Дж. М. Конституциональная экономическая теория / Дж. М. Бьюкенен // Экономическая теория / под ред. Дж. Итуэма, М. Милгейта, П. Ньюмена : пер. с англ. — М. : ИНФРА — М., 2004. — С.168.
6. Ключев А. Формула української модернізації: взятися і зробити // Дзеркало тижня Україна. — 28 травня 2011р. — № 19. — С. 17.
7. Євменко М., Два кроки назад. Індикатор економіки // Урядовий кур'єр 28 жовтня 2011 р. № 200. — С. 7.
8. Урядовий кур'єр. Агро. У полі залишається 8-12 мільярдів гривень. Спеціальний випуск. — 6 жовтня 2011р. — № 3. — С. 9.
9. Дубровик А., Білоусова Н. Рекордні врожаї — рекордні проблеми // День. — 27 вересня 2011 р. — № 172. — С. 5.
10. Банки та фінанси / Відновлення триває // Урядовий кур'єр. Спеціальний випуск. — 29 вересня 2011 р. — №3. — С. 14.
11. Худицький В. Одинадцятий інвестиційний форум: Інвестицій як не було, так і немає // Дзеркало тижня Україна. — 22 жовтня 2011 р. — № 30. — С. 10
12. Арбузов С., Перспективи валютного ринку — абсолютно стабільні // Дзеркало тижня Україна. — 3 вересня 2011 р. — №31. — С. 1, 8.
13. Білоусова Н., Населення тримає під «матрацами» \$ 70 мільярдів. // День. — 4 жовтня 2011 р. — № 177. — С. 5
14. Кремінь В. Гуманітарна політика: звична і несподівана. // День. — п'ятниця-субота, 12-13 вересня. 2011 р. — № 142 —. С. 7.
15. Клямкін І, Пастка системного «реалізму» // День. — 1 листопада 2011 р. . — № 197. — С. 7.